



Dobszay László

GONDOLKODÓ

füzetek

AZ ORÁCIÓK FORDÍTÁSA

A gyermekkori emlékek

„Jön a vihar...”

JEGYZETEK A LITURGIÁRÓL:

19. Egy mennybemeneteli
prédikáció margójára

20. Aquinói Szent Tamás arról,
hogy miért lett Krisztus mennybe-
menetele a mi üdvösségünk oka

Levél az Olvasóhoz

10. szám

2003. június

Felelős kiadó:
Dobszay László

Gondolkodó 1. füzet: A keresztény értelmiségi (I). – Jegyzetek a liturgiáról: 1. Igazság és érthetőség. – 2. Hogyan imádkozzuk a 118. zsoltárt?

Gondolkodó 2. füzet: A keresztény értelmiségi (II). – Jegyzetek a liturgiáról: 3. Az éneklőszék. – 4. A liturgikus stílus szétesése. – Aquinói Szent Tamás a hit megvallásáról.

Gondolkodó 3. füzet: A keresztény értelmiségi (III). – Jegyzetek a liturgiáról: 5. A liturgikus homília formája. – 6. Benedictus Dominus Deus Israel. – Szent Ágoston beszéde az újonnan megkereszteltekhez.

Gondolkodó 4. füzet: A karácsonyi virrasztó zsoltosma. – Jegyzetek a liturgiáról: 7. A karácsonyi nagyéneklés. – 8. Az 50. zsoltár utolsó versei. – Melléklet: Az esztergomi zsoltosma karácsonyi matutinuma.

Gondolkodó 5. füzet: A szövegértésről. – Jegyzetek a liturgiáról: 9. Énekek a szentekről. – 10. Sajnálom...

Gondolkodó 6. füzet: Szövegalkotás és szövegértés – egyházi környezetben. – Jegyzetek a liturgiáról: 11. Gyertyák az oltáron. – 12. Ordo Cantus Missae.

Gondolkodó 7. füzet: A húsvét heti „dicsőséges vesperás”. – Jegyzetek a liturgiáról: 13. A liturgia drámaisága. – 14. Változatosság?

Gondolkodó 8. füzet: Mi a magyar a zenében? – Hit, remény, szeretet – Jegyzetek a liturgiáról: 15. A pazarló liturgia. – 16. „Búgó kürtök”?

Gondolkodó 9. füzet: Szemben a feladattal – Kommentár a nagypénteki „Adoratio Crucis”-hoz (*Aquinói Szent Tamás: Vajon helyes-e Krisztus keresztségét imádó tisztelettel illetni?*) – Jegyzetek a liturgiáról: 17. A Máté-passió. – 18. Húsvéti népekeinkről.

Kézirat gyanánt

AZ ORÁCIÓK FORDÍTÁSA (Mezey László szellemi hagyatékából)

A kiváló magyar történész-filológus, Mezey László az 1960-as évek közepétől hosszú éveken át intenzív munkát végzett azért, hogy az egyház ősi liturgikus imádsággyűjteményét, a római sacramentariumot megértését és méltó lefordítását elősegítse. Vallotta – és az esztergomi liturgikus bizottság két ülésén tartott nagyszerű előadásaiban kifejtette –, hogy a liturgia megértésének e kincsesárát csak akkor juttatjuk el valóban a magyar egyházhoz, ha kettős feladatot vállalunk: A legvégsőkig menően tisztázni kell a nyelvi anyag sajátosságait, s ehhez nem elég egy gimnáziumi latin-szótár használata, hanem a szavakat, a nyelvtani kontextust, a gondolatmenetet az ókeresztény nyelvi közeg ismeretében, az összes árnyalatok tisztázásával kell értelmezni. Másrészt pontosan tudni kell azt a valóságot is, amire e nyelvi jelek utalnak, vagyis nem elég egy átlagos hittani szinten érteni a liturgikus szövegeket, hanem az ősi misztérium-teológia fogalmi-gondolati körében kell azokat elhelyezni.

Amikor a misekönyv lefordítására sor került, senkinek nem jutott eszébe ezt a hatalmas munkát hasznosítani, sem meghívni Mezeyt a fordítói bizottságba, sem “bedolgozni” a magyar misekönyvbe az ő világviszonylatban is egyedül álló eredményeit. Nekem szerencsém lehetett közel tíz éven át csaknem hetente egy félnapot tölteni szobájában: hallgatni és jegyzetelni munkáját, kommentárjait. A szokásos magyar sors: jegyzeteimen kívül szinte semmi sem maradt meg ebből a szellemi erőfeszítésből. Nem kötelességem-e legalább így, bár kivonatos, jegyzetszerű voltukban, de közzétenni apránként e feljegyzéseket? Az alábbiakban szerény válogatást szeretnék közzétenni ebből a több száz oldalnyi jegyzetből.

A gondolatmenet csak akkor követhető, ha a latint is közlöm. Ha az olvasó nem tud latinul, használja a latint csupán arra, hogy azonosítsa az oráció kulcs-szavait.

Mezey több helyen utalt az akkor közkézen forgó fordításokra, nem azért, hogy azokat kritizálja, hanem hogy feltárja a félreértés vagy hiá-

nyos értés veszélyeit és következményeit. E fordításokra alább csak A és B jelekkel utalunk.

Pünkösöd utáni VII. vasárnap, postcommunio:

“Tua nos, Domine, medicinalis operatio, et a nostris perversitatibus clementer expediat, et ad ea, quae sunt recta, perducatur.”

A liturgia mindig érzékletesen közli a teológiai tanítást, s ettől nem szabad megfosztani. A jelen könyörgés következetesen végigvezeti a teljes szövegen át az ORVOSLÁS képét (medicinalis operatio). Nem elég csak a szöveg elején utalni a “gyógyító tevékenységre”, hanem azt végig is kell vezetni a szövegen.

Az isteni orvoslás megszabadít minket “a nostris perversitatibus”. Perversitas: a szervezetnek minden rendellenes és torz diszpozíciója (törések, ficamok, kinövések). A szó gyöke: “vertere” megfordítani, eltekerni. Vele ellentétben hozza a szöveg a “recta” szót, mely egyenest jelent, vagyis az adott összefüggésben a szervezet rendes fölépítésének, harmonikus működésének megfelelőit.

Isten orvosi beavatkozását tehát kérjük azért, hogy távolítsa el (expediat), ami bennünk rendellenes, kificamodott, összetört, és juttasson el minket (lelki) szervezetünk normális állapotához, működéséhez.

Ez az isteni gyógyító tevékenység különböző eszközökhöz folyamodik. Keményebbekhez is: ilyenek a szenvedések, csapások, melyek az okozott fájdalmak ellenére orvosló jellegűek. De használ szelídebb, kegyelmesebb eszközöket is, elsősorban magát az Eukarisztiát, mint irgalmas gyógyszert; ilyenkor tehát Isten “clementer”, kegyesen jár el.

A fordítás: “A te orvosló tevékenységed, Urunk, kíméletes jóssággal szabadítson meg mindattól, ami bennünket nyomorékká ferdít, és vezéreljen is el ahhoz, ami ép és egyenes.”

Pünkösöd utáni VIII. vasárnap, collecta:

“Largire nobis, quaesumus, Domine, semper spiritum cogitandi quae recta sunt, propitius et agendi, ut qui sine te esse non possumus, secundum te vivere valeamus.”

A “largire” igét mindig úgy kell fordítani, hogy benne a “largus” = ‘bőséges, bőkezű, gazdag’ értelem is befoglaltassék. Így az “adj nekünk” (A) fordítás kevés, a “segíts kegyesen” (B) pedig hamis.

A “propitius” a mai római misekönyvben szövegromlás eredménye. A helyes változatot a Nagy Szent Leónak tulajdonított Sacramentarium Leonianum adja meg: “promptius” = ‘tüstént, mihamarabb’.

Vagyis azt kérjük, hogy Isten nagy bőséggel és mihamarabb adja meg azt a lelkületet (spiritum), mely mindig a helyes gondolkodásra és a helyes cselekvésre indít minket.

Az elérendő célt jelöli a mondat második fele. Mít jelent “secundum te vivere”? Gaffiot szótára a “secundum”-mal kapcsolatban okkal hivatkozik Cicerora: “secundum naturam vivere” például a természethez való igazodás, a természet adta minták másolása. “Secundum te vivere” tehát nem azt jelenti, hogy “tetszésed szerint” (B), hanem azt, hogy az embernek, aki már teremtésénél fogva Isten képére létezik, még inkább ennek az istenképiségnek megfelelően kell élnie a megváltásban.

A következő szavak szigorú összefüggésben állnak:

SINE TE – ESSE – NON POSSUMUS,

illetve a másik oldalon:

SECUNDUM TE – VIVERE – VALEAMUS.

Az első szócsoport a lét síkján van, ezért használ “possumus” igét, mely az “esse” (létezni) igéből származik. Pusztán egzisztenciális síkon (a lét síkján) is mindenestől Istentől függünk.

Még inkább így kell lennie a “vivere” síkján, mely már magába foglalja a pusztá léthez (egzisztenciához) járuló összes többi tényezőt, vagyis a teljes személyiséget, perszonalitást. Itt az oráció már nem a posse (képes) igét használja, hanem a valere (= erővel rendelkezni, erősnek lenni) igét. Az ember a maga teljes személyiségének megnyilvánulásai-ban csak úgy igazodhat az isteni élet mintája után (“secundum te”), ha rendelkezik a helyesen gondolkodásnak és cselekvésnek lelkületével (spiritum cogitandi quae recta sunt et agendi).

Mivel a liturgia gondolkodásmódja szemben áll a voluntarista-molinista teológiával, Istentől kéri, hogy alakítsa ki bennünk e lelkületet.

A fordítás: “Bőségesen add meg, kérünk, Urunk, és minél előbb, a mindenkor helyesen gondolkodásnak és cselekvésnek lelkületét, hogy mi, akik nélküled nem is létezhetnénk, elég erők legyünk a te képed szerint élni.”

Pünkösöd utáni VIII. vasárnap, superoblata:

“Suscepit, quaesumus Domine, munera, quae tibi de tua largitate deferimus, ut haec sacrosancta mysteria, gratiae tuae operante virtute, et praesentibus vitae nos conversatione sanctificent, et ad gaudia sempiterna perducant.”

“De tua largitate deferimus”: az áldozatban az Isten által használtunkra bocsátott javak egy részéről mondunk le, s ezeket szenteljük újra őneki. Ahogy a római kánon is mondja: “de tuis donis ac datis” (= a Te Magad javaiból és ajándékaiból), vagy a bizánci mise szövege: “Tieidet a Tieidből Néked ajánlva fel mindenestől...”

Azonban ezeket a javakat magasabb síkba emelve, vagyis a misztériumban részesítve kapjuk újra vissza, s így válnak egyrészt megszentelődésünknek, másrészt örök boldogulásunknak eszközlőjévé.

Mit jelent a szövegben a “conversatione”? A szó elsődleges értelme a ‘megfordítás, visszafordítás’ gyakori műveletére utal. A megváltott ember a földi életben ki van téve annak, hogy folyton elterelődik attól, ami “recta”, vagyis egyenes, helyes, egészséges (vö. Pünkösöd utáni IV. vasárnap superoblata, postcommunio, V. és VII. vasárnap postcommunio, VIII. vasárnap collecta). A szent misztériumok mindig megújítva bennünk új életünk forrását, princípiumát (azt a misztériumot, melyből új életünk fakadt), minduntalan helyreállítják valódi életünket (vö. alább ugyanezen vasárnap postcommunióját). Ezáltal biztosítják az életszentség két feltételét: a tisztaságot (munditia) és a szilárdságot (firmitas); vö. Aquinói Szt. Tamás Summa Theologica II-II. qu. 81. a. 8.

A fordítás: “Fogadd el, kérünk, Urunk, az ajándékokat, melyeket bőkezűséged juttatott nekünk, és amelyeket most neked visszahozunk; hogy e szentséges misztériumok – kegyelmednek hathatós ereje által – e jelenvaló életünknek ismételt helyreigazításával minket szentté tegyenek, és a mindörökkévaló örömhöz elvezessenek”.

Pünkösöd utáni VIII. vasárnap, postcommunio:

“Sit nobis, Domine, reparatio mentis et corporis caeleste mysterium, ut cujus exsequimur cultum, sentiamus effectum.”

Amire a felajánlási könyörgés a “conversatio” szóval utalt, ugyanaz jelenik itt meg a “reparatio” szóban: helyreállításunkról van szó. Helyreállításra azért van szüntelenül, hétről-hétre, napról-napra szükségünk, mert a megváltott ember is cserépedényben hordozza a megkapott kegyelmet.

A “mentis et corporis” kifejezés arra mutat, hogy ez a helyreállítás teljes: nemcsak lelki. A “mentis” alapszava, a “mens” nem csak a lelket jelenti, hanem az ember teljes belső szellemi világát. A liturgia azonban az antik ember-képnek megfelelően teljes egységben szemléli testi-szellemi mivoltunkat, s úgy látja, hogy a szent misztérium hatása tesztünkre is kiterjed (pszicho-fizis).

A szellemi és testi mivoltnak e megújítása, helyreállítása, helyes állapotába való visszahozása a misztérium műve. A misztérium nemcsak egy “dolog”, melyet egy főnév jelöl. Voltaképpen egy teljes mondatot foglal magában: egy dolgot, egy cselekvőt, és egy cselekedetet, vagyis a teljes akciót. Ezért nincs szükség a mondatban a cselekvést jelentő ige-re, elegendő azt mondani: legyen, történjék = “sit”. A misztérium fogalmában már benne rejlik a működés, az isteni tett. Ezért gyakori, hogy a misztérium hatását cselekvést jelentő főnevek (nomina actionis) fejezik ki, mint itt is: reparatio, vagyis a helyreállítás tette. Jó példa erre Aquinói Szent Tamás áldozási imája: Sit (haec sacra communio) vitiorum meorum *evacuatio*, concupiscentiae et libidinis *exterminatio*, caritatis et patientiae... *augmentatio*..., vagyis: legyen (ez a szentáldozás) bűneim eltávolítása, szabados vágyaimnak kiküszöbölése, a szeretetnek és béketűrésnek... növekedése...

A misztérium az Isten időtlenségében foglal helyet. A misztériumba beavatottak kultikus akciója (amikor végrehajtjuk a kultuszt = exsequimur cultum) a misztériumot “időre bontja”, behozza az időbe, s ez eredményezi a reparatio-t. (A pünkösöd utáni vasárnap felajánlási imádsága beszél arról, hogy “digne frequentare mysteria”, vagyis a misztériumot méltó módon gyakorta megismételjük). Így természetesen nem lehet szó arról, hogy az ígés mellékmondatot egyszerű jelzős

szerkeztette jelentéktelenítsük (B: "a bemutatott áldozat hatását mindig érezzük").

A fordítás: „Legyen nekünk, Urunk, ez a mennyei misztérium szellemi és testi mivoltunknak helyreállítása, hogy aminek szent cselekményét most elvégezzük, annak hatását majdan érezhessük.”

Pünkösdi utáni IX. vasárnap, superoblata:

„Concede nobis, quaesumus Domine, haec digne frequentare mysteria, quia quoties hujus hostiae commemoratio celebratur, opus nostrae redemptionis exercetur.”

Szükséges, hogy a megváltás misztériuma a történelemben élő Egyháznak és időben élő tagjainak javára mintegy gyakorlati alkalmazást nyerjen. A szent cselekménynek ezen ismételt elvégzésére utalt az előző könyörgés "exsequimur cultum" kifejezése.

Az örök isteni üdvösségterv, az egyszeri, történeti áldozat és a megismételt kultusz-cselekmény viszonya a II. vatikáni zsinat liturgikus konstitúciójának egyik legfontosabb teológiai alapozását adja. A konstitúció már első oldalán hivatkozik éppen erre a könyörgésre: "A liturgiában, legfőképpen pedig az Eukarisztia isteni áldozatában jut át a gyakorlatba megváltásunk műve", és „így a liturgia járul a legnagyobb mértékben ahhoz, hogy a hívők élete kifejezze és mások számára is nyilvánvalóvá tegye Krisztus misztériumát és az igaz Egyház valódi természetét" (Lit. Konst. 2.) „...hogy a megváltás művét az áldozat és a szakramentumok által a gyakorlatba átvigye" (uo. 6.). „Ettől kezdve az Egyház sohasem mulasztotta el, hogy egybegyűljék a húsvéti misztérium megünneplésére, bemutassa az Eukarisztiát, amelyben (Krisztus) halálának győzelme és diadala újra megjelenül" (uo. 6.). „hogy azáltal a kereszt áldozata az időközön át, egészen addig, míg újra eljön, örökre jelenlévő valóság legyen" (uo. 47.).

A tridenti szent zsinat erről így tanít: "...szeretett Jegyesére, az Egyházra, amint az emberi természethez illik, *látható* jelét hagyta áldozatának, hogy amit ő véres módon egyszer végbevitt, az abban jelenvalóvá váljék, emlékezete az idők végezetéig fennmaradjon, üdvösséges ereje pedig mindazon bűnök bocsánatára, melyeket naponta elkövetünk, alkalmaztassék" (a XXII. ülés határozata, 1. kánon).

E felajánlási könyörgés, tehát nemcsak megállapítja az egyetlen áldozat bemutatásának tényét (vö. B fordítás), hanem rögzíti annak mindkét értelmét is:

Az Eukarisztia “Krisztus szenvedésének megjelenítő képe. Ezért mondja Ambrus: A Krisztus által egyszer felajánlott áldozat hatékony a mindörökké való üdvösségre. S akkor mi marad nekünk? Nemde naponként felajánljuk azt? Igen, de halálának *emlékezetére*. Ami pedig második értelme szerint Krisztus szenvedésének hatását illeti: e szentség által részesedünk az Úr szenvedésének gyümölcseiben. Ezért mondja az egyik vasárnap felajánlási könyörgése: valahányszor ez áldozat emlékezetét ünnepélyesen megüljük, megváltásunk műve jut át a gyakorlatba” (Aquinoi Szent Tamás, Summa Theologica III, 83. quaestio, 1. articulus).

“Celebrare”: valamely ünnepet közösen, nagy számú résztvevő közösségében megülni.

A fordítás: “Engedd nekünk, kérünk, Urunk, e misztériumokat gyakorta megismételni, mert valahányszor ez áldozatnak emlékezetét ünnepélyesen megüljük, megváltásunk műve jut át a gyakorlatba.”

A gyermekkori emlékek

„Édesanyám gyakran mesélt nekünk szülei életéből festői és meghatározó részleteket; de csak néhányat jegyeztem meg. Vendégszeretetük közismert volt, gyakran késői utazók kopogtattak ajtajukon az éjszaka közepén. A nagyapám akkor sietve felkelt, és felkeltette a feleségét, olyan örömujjongások közepette, mintha maga az Isten jött volna látogatóba hozzájuk; és az ismeretlen vendéget olyan jól tartották, ahogy csak szerény vagyonuk lehetővé tette. Sem ő, sem a felesége nem engedte volna soha, hogy a vendéglátás szent feladatait egy szolga töltsse be. Végül, amikor a vendég megerősödve, pihenten távozni óhajtott, a nagyapám ragaszkodott hozzá, hogy ő maga vezesse a helyes útra, tekintet nélkül arra, hány óra volt.

Egy környékbeli kastély úrnője túlzottnak tekintete ezt a nagy jótékonytságot egy olyan ember részéről, aki nem volt gazdag, meg akarta védeni a nagyapámat önmagától, szerette volna eltéríteni tőle a tolakodó látogatókat. Így mindenkinek, aki meghált nála, gondosan elmondta, hogy a szomszéd faluban mindenképpen kerüljék el Salamon B. ajtaját, mivel az gonosz és fősvény ember, aki minden bizonnyal nagyon rosszul fogadná őket. Néhányan figyelmen kívül hagyták az intelmeket, és a kedves fogadtatás hatására kezdtek átlátni a túl jó indulatú hölgy haszontalan fortélyain.

A parasztok, akikért a nagyapám minden tőle telhetőt megtett, nagyon szerették őt, és bölcs Salamonnak hívták. Ragaszkodásuknak többször tanújelét adták: előre szóltak neki, ha pogrom készülődött. „A mi atyuskánk, a cár kívánja, mit tehetnénk, szót kell fogadnunk, de te és a tiedid maradjatok a házadban.” A kereszttel a fejükön haladó lázítók soha sem ártottak neki, de nem viselkedtek ilyen jóságosan a többi zsidóval szemben. Remélem, hogy bölcsessége hozzásegítette ahhoz, hogy ne a keresztény vallást hibáztassa ezekért a barbár gonosztettekért. Mindenesetre édesanyám késő öregségéig a hatásuk alatt maradt, és a pogromok alatt körülhordozott kereszt képe sokáig késleltette megtérését...

Régebbi emlékekhez térek vissza. Öt éves lehetek. Szüleim a ház egyik szobáját egy hölgynek adták ki, aki kisgyermekeket tanít. Mint néző, néha ott tartózkodom a tanítás alatt, telve csodálkozással és az ott tanulható rejtélyes dolgok iránti sóvárgással. Hallgatom, hogy újra meg újra elmondják a szorzótáblát, s bár az elmondottak valóságos tartalmáról az égvilágon semmi fogalmam nincs, mégis megdöbbenő felindulással megérzem, hogy létezik tanítás, tudomány, megismerendő igazság, s a szívem majd szétreped a tudásvágytól.

Ezt az intuíciót, amely jóval meghaladja az értelmemet, csak ezzel a naiv kiáltással tudom kifejezni: „Ó, mama, mikor fogom én is tudni, hogy kétszer kettő négy!” Azt gondolom, egy ilyen intuíció hajtóerő, amely lehetővé teszi a gyermekek számára, hogy megtanuljanak és befogadjanak sok olyasmit is, amit egyáltalán nem értenek. Ekkor mutatkozik meg, jóval az öntudatosulás kora előtt az intellektus alapvető szerkezete, az emberi lélek egyik sajátos jellemzője.

A kishúgom megnőtt, mióta tud beszélni sokat beszélgetünk. Ez a játékunk. Egész gyermekkorunkat betölti. Azt játsszuk, hogy ő az én anyukám, én vagyok az ő kisfia, és egy teljesen más világban élünk, mint amilyen az emberek világa. Ebben a világban nincs sírás, nincs betegség, a virágok és a gyümölcsök egész évben nőnek, a gyerekek együtt játszanak a madarakkal, együtt repkednek velük, és az emberek kora mindig egyforma. Az anyukák nem öregszenek, a gyerekek pedig mindig annyi idősek, mint amikor a szökőkúttól elhozzák őket, ez azt jelenti, hogy a gyerekek mindig annyi idősek, mint születésükkor. Így én mindig két éves voltam. Amikor játszhattunk, mindig ebben a világban éltünk. Ez a világ egy bizonyos módon velünk együtt nőtt. Ahogy annyi idősek lettünk, hogy meg tudtuk különböztetni a jót a rossztól, a rossznak még a gondolatát is kizártuk a világunkból. Vigyáznunk kellett, hogy ki ne ejtsünk olyan szavakat, amelyek a rosszat vagy a gonoszsgot jelentik, sőt olyan szavakat sem volt szabad kiejteni, amelyek ellentétjük által a rosszra utalhatnak. Így nem mondhattuk azt, hogy *he-lyes*, nehogy azt kelljen gondolni: helytelen, sem azt, hogy *jó*, nehogy véletlenül arra gondoljunk, hogy gonosz. Kis gyermekfejek számára ez különleges feladatot jelentett, gyakran tévedtünk, de ha észrevettük magunkat, megpróbáltuk helyreigazítani beszédünket, gondolatainkat.

Egyfajta tökéletlenséget mégis elfogadtunk: a vicceket, tréfákat, csínyeket. A képzeletnek kárpótlásul minden abszurdítás, minden badarság engedélyeztetett. Például Pifo, így hívtak engem ebben a játékban, ráült egy növésben levő cseresznyére (úgy hittük, hogy először nő a mag, utána a gyümölcs), a cseresznye körbenőtte a gyermeket, elrejtette az édesanyja szemei elől, aki pedig őt kereste. Végül Pifo megette a cseresznyét és anyukája, Mimo karjaiba esett. Ez a játék szüntelenül elfoglalt bennünket. Amikor a húgom nyolc éves volt, és én majdnem tizenegy, még mindig ezt játszottuk.”

(Raissa Maritain: Nagy barátságok. Szent István Társulat, 1986).

„Jön a vihar...”

Talán furcsállni fogják ezt a kis írást, de kérem, fogadják, mint ajándékot, valamit, amit szeretek, és most megosztom önökkel.

Kimagaslóan legkedvesebb magyar költőm József Attila. Versei közül is az általam leginkább szeretett versek egyike a következő. Kérem, olvassák lassan és félhangosan, ne csak a mondatok hangsúlyait érzék-éreztessek, hanem a rejtett, lebegő ritmust is (végig jambusok, tehát elvileg a soroknak nem az első, hanem a második szótagján van egy gyengéd hangsúly; az első sorban például a névelőt hosszan ejtjük!).

Jön a vihar, tajtékja ében,
haragos bírák feketében,
villámok szelnek át az égen,
mint fájó fejen a kínok,
utánuk bársony nesz inog,
megremegnek a jázminok.

Almaszirmok – még ép e roncs ág –
igyeksenek, hogy szállni bontsák
kis lepkeszárnyuk – mily bolondság!
S ameddig az a lanka nyúl,
a szegény fűszál lekonyul,
fél, hogy örökre alkonyul.

Borzongásuk a nem remélt vád –
így adnak a kicsinyek példát,
hogy fájdalmad szerényen éld át,
s legyen oly lágy a dallama,
mintha a fű is hallana,
s téged is fűnek vallana.

Szeretem ezt az egyéni versformát: három összerímelő sor, mindhárom eső végződés („feminin zárlattal”), majd újabb három, egy má-

sik („masculin” elhelyezésű) rímmel összekapcsolva, hosszan lebegő utolsó szótaggal.

Meghatóan szépek a rímei. Arany János óta tudjuk, hogy a rím szépségét nem csak az adja, hogy milyen tökéletes a hangzásuk, hanem hogy milyen távoli szavakat, szófajokat kapcsolnak össze. Olvassuk össze a 9-szótagos sorok utolsó három szótagait; azután a 8-szótagosok utolsó két szótagjait; azután gondoljunk bele, milyen meglepetést hoz minden rímelő szó, a jelentésével is.

A költő: Dichter, vagyis sűrítő. A vers művészi keménységét, izmoságát az adja, hogy a még felfogható legnagyobb sűrűségben jönnek egymásra a szavak, képek, gondolatok. Mennyi utalás sűrűsödik már az első két sorba! A viharfelhők „haragos bírák feketében” (a „fekete” egyszerre pontos a viharfelhőkre és a „bírói” talárra gondolva); anélkül, hogy ki kellene fejteni, az emberre lesújtó minden földi és földöntúli erő megjelenik, mindaz, amitől remegnek a jázminok, amitől roncs lesz az almaszirmokat hordozó ág, amitől a szegény fűszál lekonyul.

„Almaszirmok – még ép e roncs ág – igyeksenek, hogy szállni bontsák kis lepkeszárnyuk – mily bolondság!...” A képzelet egy ilyen verssornak kimondatlanul is mögéje néz. S fordítva: hányszor fordul elő, hogy egy szituációról egy ilyen verssor jut eszünkbe (József Attila egyébként a mindennapi közbeszéd szólásaiban legtöbbször idézett költőnk!). Oly sokszor érezzük úgy, hogy élni akarásunk, tenni akarásunk, jobbat akarásunk vereségre van ítélve; nekem ilyenkor eszembe jut: mit lehet tenni? csakis ezt: „igyeksenek, hogy szállni bontsák kis lepkeszárnyuk”, nem törődve vele, hogy már csak látszólag ép a roncs az ág...

József Attila utolsó versei (ez is az 1937-es termésből való) az önsajnálkozás nélküli emberi törekenység, esendőség csodálatos dalai. Valóban, e „lágý dallamon...”, az ember, a kis ember, de az egész természet szenvedésével is szolidáris, helyesebben, abba belemerült költő énekel. Nem erőltetem, de van ebben valami messiási...

És még valami utolsó gondolat. Hiába tudjuk, amit tudunk Attila betegségéről, édes testvérünk ő. Mint csatornán keresztül, futnak át hozzánk az emberség és valami annál több árajai. A zsenialitás is csak „törekeny cserépedény”. Mennyire intő jel ez, hogy vigyázzunk gyors

és kemény ítéleteinkkel, büszkeségünkkel és mindent jobban tudásunkkal. Hiszen magunk is fájdalommal teli élünk, s legjobb, ha azt szerényen éljük át”, s ha minket is főnek vallhat a fő.

Az úrnapi vesperás Magnificat-antifonája
(az Isztambuli Antifonáléból)



Az Éneklő Egyházban alkalmazott antifona-dallammal:

Ó, szent-sé- ges la- ko- ma, Krisz- tust vesz- szük raj- ta, fel-
i- déz- zük szen- ve- dé- sé- nek em- lé- két, ben- sőn- ket ke-
gye- lem töl- ti el, s a jö- ven- dő di- cső- ség zá- lo-
ga ne- künk a- da- tik, al- le- lu- ja.

Jegyzetek a liturgiáról

19. Egy mennybemeneteli prédikáció margójára

A mennybemeneteli prédikációnak, melyet egy templomban hallgattam, nagyjából a következő volt a gondolatmenete:

Krisztus testével együtt ment föl a mennybe. Ez azt jelenti, hogy meg kell becsülnünk a testünket. Két téves vélemény van testünkkel kapcsolatban. Egyik Szent Ágostoné, aki azt tanította, hogy a test bűnös és semmit sem ér, azt meg kell vetni; a másik korunké, mely a testet minden fölé helyezi. Az igazság a két tanítás között van, ezért kell testünket becsülnünk, s ennek megfelelően kell étkeznünk, ruházkodnunk, nyaralnunk.

Szinte a kisebbik baj ebben a gondolatmenetben a dogmatörténeti abszurdítás. Aki az egyháztörténetet tisztességgel megtanulta, tudja, hogy Szent Ágoston felséges teológiája éppen a manicheizmussal való teljes szakítás után, sőt bizonyos teológiai rétegeiben éppen a manicheizmussal való harcban bontakozott ki. Egyébként, ha Ágoston tévedést tanított volna, az Egyház nem avatta volna egyházdoktorrá, nem állítaná azok között is a legmagasabb helyre (a „négy nagy nyugati egyházdoktor” egyike).

A nagyobbik baj az egyházi év egyik legnagyobb ünnepének efféle tanítással való lealacsonyítása. Én most nem akarom végigmondani, miről szól az ünnep. Ha valakit érdekel, rövid összefoglalását megtalálja az Éneklő Egyház 685-7. oldalán. (Hadd említsem meg, hogy ha valaki venné a fáradságot, jól használható hittankönyvet állíthatna össze az Éneklő Egyház magyarázatainak egybeszerkesztésével.) Az ünnep a Krisztus-misztérium beteljesítése, az üdvösségmű megkoronázása és örök reménységünk biztosítója. Kétségtelen, hogy az ünnep egyik elágazásaképpen ki lehet fejteni, hogy milyen értelemben lett a mennybemenetel üdvösségünknek oka, s hogy melyek e misztériumnak morális következményei. De ez aligha lehet az ünnepi prédikáció főtémája.

Ha egy órányi konferenciabeszédben valaki kifejti a mennybemenetel egész témáját, valahol negyvenöt perc után sor kerülhet erre is. Vagy ha valamikor az évközi időben, amikor egy keresztény embertan részeit fejtegeti a katekéta, az emberi testről szólván kapcsolatba hozhatja azt a mennybemenetel titkával.

Ha így van, miért került mégis elő ilyen formában e téma az ünnepi homíliába? Azt hiszem, ennek két oka van, s ez az általánosabb tanulságokkal is szolgál:

Sokan azt gondolják, hogy a prédikáció megnyerőbb, ha minél inkább rólunk szól, emberekről. A hittanítás csak trambulín, amiről elrugaszkodva leugorhatnak a „mindennapba”. Alig hallani olyan prédikációt, mely Istenről szólna. Pedig sokszor tapasztaltam, hogy az emberek semmit sem szeretnek annyira, mint ha Istenről beszélnek nekik. Ez az, ami megfogja szívüket, lánggra gyújtja szeretetüket, s így hatásképpen befolyásolja érzelmeiket, azon keresztül életüket is. Ha a prédikációban a moralizálás jut túlsúlyra, akkor olyan vallásban gondolkodunk, mely megbontva az egyensúlyt, nem a kegyelem működésére, hanem az emberi tettekre helyezi át a hangsúlyt. S akkor kezdem megérteni, miért kellett Luthernek az ellenkező túlzásba esni... De mit is írt erről Pál apostol?

A másik ok egy másik téveszme: sokan azt hiszik, hogy a prédikációnak „személyesnek” kell lenni abban az értelemben, hogy a prédikátornak saját gondolatával kell előállnia, valami olyan poénnal, amire ő jött rá. Ez egész egyszerűen az alázatosság hiánya. Mert „sáfártól nem kívántatik több, mint hogy jól sáfárkodjék” azzal, ami rá lett bízva.

Jegyzetek a liturgiáról

20. Aquinói Szent Tamás

arról, hogy miért lett Krisztus mennybemenetele a mi üdvösségünknek oka (S. Th. II-II. Qu. LVII, art. VI.).

Krisztus mennybemenetele üdvösségünknek oka lett a mi részünket nézve is, és az ő részét nézve is.

A mi részünket nézve azért, mert az ő mennybemenetele elménket magához vonja: mennybemenetele erősíti hitünket, reményünket és szeretetünket (mint azt másutt bővebben kifejtjük), továbbá növeli tisztetlérzésünket Őiránta, midőn már nem csak mint földi embert látjuk őt, hanem mint mennyei Istent is. Ahogy az apostol mondja (2Kor 5): „Ha korábban Krisztust test szerint ismertük (vagyis mint halandó lényt, akit akár pusztán embernek is lehetett volna tartani), most már nem így ismerjük őt.”

Az ő részéről nézve pedig üdvösségünk oka amiatt, amit ő tett, amikor üdvösségünkért fölment a mennybe:

1. Utat készített nekünk is, hogy a mennybe mi is fölmenjünk, amint ő maga mondta (Ján. 14): „Elmegyek, hogy helyet készítsek nektek”, vagy Mikeás (2) szerint: „Fölemelkedett utat nyitva előttük”. Mivel ugyanis ő a mi Fejünk, szükséges, hogy kövessék a tagok őt oda, ahová a Fő előre ment. Ezért mondja (Ján. 14): „hogy ahol én vagyok, ti is ott legyetek”. Ennek már jelét adta, amikor a szentek lelkét az alvilágból kihozta, a mennyországba átvezette, ahogy a 67. zsoltárban mondjuk: „Fölment Krisztus a magasságba, fogva vitte a fogságot (ti. azokat, akik a Sátán foglyai voltak, magával vitte a mennybe).

2. Míképpen az Őszövetség főpapja belépett a szentélybe, hogy Istennél a népért szolgálatot tegyen, úgy Krisztus „belépett a mennybe, hogy értünk közbenjárjon” (Zsid. 7). Ugyanis az ő emberi természetének jelenléte, melyet a mennyországba bevitt, mintegy közbenjárás miérettünk, hogy midőn Isten így felmagasztalta az emberi természetet Krisztusban, akkor azokon is könyörüljön, akikért Isten Fia az emberi természetet fölvette.

3. Aki mint Isten és Úr ül mennyei székében, onnan az isteni ajándékokat elküldi az embereknek, ahogy írva van (Ef. 4): „Fölment minden egék fölé, hogy betöltsön mindent”, tudniillik ajándékaival.

Kedves Olvasóim!

Gyorsan az első év végére értünk. Magam sem hittem, hogy szellemileg és anyagilag bírni fogom, de eddig még ment a dolog. Minden hó első hetére el kell készülnöm egy ívnyi szöveggel, tizedike körül le kell adnom abba a kitűnő nyomdába, mely nyolc-tíz nap alatt át is adja a sok száz példányos köteget. Azután egy hét rámege a borítékolásra, s így (bár néha egy-két nap késéssel), a hó utolsó napjaiban kezükbe kerül az új szám.

Vállalom, hogy kissé szellemi naplóvá válnak a füzetek: minden terv nélkül, amikor megérlelődik egy gondolat, amikor elém kerül valami, aminek úgy gondolom, örülni fognak, az élet látszólagos véletlenje által „válogatva” váltakoznak a témák.

Nagyon jól esett az a sok levél, amit kaptam. Képtelen vagyok akár csak megköszönni őket, még kevésbé érdemben válaszolni rájuk. (Azon azonban gondolkozom, hogy egy alkalommal közlök egy kis vegyes összeállítást e levelek részleteiből). Most így együttesen mondom el, hogy a kapott sorokon elgondolkozom, s írásaimban közvetve nem egyszer meg lehet találni e levelek egyik-másik gondolatának hatását. Köszönöm a leveleket, aminthogy köszönöm azt is (anélkül, hogy ezt a legkevésbé is erőltetném), ha valakinek tellett hozzájárulni a nyomdaköltségekhez.

Zárjuk hát hálaadással az évet. Ne felejtsek olvasóim, hogy nekem küldött tíz borítékban megkapták a tíz számot. Ha a jövő évben is olvasni akarják a Gondolkodó füzeteket, legkésőbb szeptember első felében postázzanak nekem ismét tíz felbélyegzett, önmaguknak megcímezett borítékot. Most már ismerik a füzetek méretét, ha lehet, olyan közep méretű borítékot küldjenek, melyet könnyű kezelni, de amelybe összehajtás nélkül is belefér egy füzet.

Mindannyiuknak jó pihenést (és a nyugodtabb hetekben adott jó időt kihasználva: szellemi örömeiket) kívánok:

Dobszay László

ÉNEKES ZSOLOZSMA az Esztergomi Breviárium alapján a Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom kiadványai): **0.** Népszolozsmák. – **1/A.** Nappali zsolnároskönyv (Diurnále). **I/B.** Éjszakai zsolnároskönyv (Nokturnále). **II/A.** Ádventi Diurnále. **III/A.** Karácsonyi Diurnále. **IV/A.** Nagyböjti Diurnále. **V/A.** Húsvéti Diurnále. (**VI.** A Szent Háromnap zsolozsmái – megjelenés előtt.) **VII/A.** A szentek közös zsolozsmái (Diurnále). – **Psalterium latino-hungaricum – Latin-magyar zsolnároskönyv.**

EGYHÁZZENEI FÜZETEK (A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyházzenei tanszékének és a Magyar Egyházzenei Társaságnak közös kiadványai):

I. folyam (Tankönyvek): I/3. Katolikus liturgika: A zsolozsma (Dobszay L.) I/4. Katolikus liturgika: Az egyházi év (Barsi B.) I/6. Liturgikus latin nyelvkönyv (Madas E.) I/7. A keresztény istentisztelet I. (Hafenscher K.) I/8. A magyar egyházzene-történet forrásai (Dobszay L.) I/9. A himnusz (Szendrei J.) I/10. Latin-magyar himnáríum (Dobszay L.) I/11. A graduál-antifonák középkori kapcsolatai (Papp A.) I/12. A római mise énekrendje (Dobszay L.) I/13. Rövid bevezetés a zsidó liturgiába (Schmelowszky Á.)

II. folyam (Gregorián műfajok): II/1. Az alleluja (Szendrei J.) II/2. Az antifona (Dobszay L.) II/3. A responsorium (Szendrei J.) II/4. Gregorián példatár egyházzene tanszakok számára. II/5. Psalmorum Melodia (Dobszay L.) II/6. Responsoria de Psalmista (Dobszay L.)

III. folyam (Egyházi kórusművek): III/1. Lassus: Nyolc Magnificat. III/2. Fux: Ádventi Offertoriumok. III/3. Lotti: Mise-tételek. III/4. Resinarius: Responsóriumok. III/5. Polifon vesperás-zsolnárok és antifonák a Rhau-gyűjteményből. III/6. Dufay: 15 himnusz. III/7. Középkori angol carolok. III/8. Palestrina: Himnuszok. III/9. Korai polifónia I. A kezdetektől a Codex Calixtinusig (Mezei J.). III/10. Genfi zsolnárok négy szólamban Claude Goudimel harmóniáival I-II. III/11. Schein: 18 karácsonyi korál. III/12. Kétszólamú reneszánsz kórustételek (egyneműkarra). III/13. Bicinia Sacra.

IV. folyam (Hangfelvételek): A magyar népének népzenei felvételeken, 8 kazetta (Dobszay L., Németh I.). – Éneklő Egyház I-VI. kazetta.

Dobszay L. liturgiai tárgyú könyvei: A magyar népének. – Zsolnárelmélkedések, zsolnármagyarázatok. – A szentmise magyarázata. – Jegyzetek a liturgiáról. – Barsi B.–Dobszay L.: „Íme, most fölme gyünk Jeruzsálembe”.

Kaphatók a Zeneakadémia egyházzenei tanszékén (VI. Vörösmarty utca 35.) — Egyéb információk, olvasnivalók: a www.egyhazzene.hu honlapon.

A „GONDOLKODÓ” füzetek: egyszemélyes, ingyenes folyóirat. Azokhoz szól, akik a katolikus dogmához hűséggel, ugyanakkor előítéletek nélkül eszmélkednek az egyház és világ, hitélet és kultúra, liturgia és társadalmi élet dolgairól.

A füzetek függelékében kapnak helyet az Új Emberben éveken át fenntartott, 2002-ben megszűnt „Jegyzetek a liturgiáról” rovat további folytatott darabjai.

A fórum egy értelmiségi személyes nézeteinek ad hangot. Szeretné azt a nyugodt, tárgyyszerű, elemző, ugyanakkor szükség szerint kritikai hangot megütni, mely nemcsak a gondolkodó értelmiség hagyományainak megfelelő, hanem a katolikus egyház szellemi életében is évszázadokon át normálisnak számított.

Személy szerint szívesen fogadok észrevételeket, bírálatokat. Elgondolkodom rajta, s értelem szerint visszatérek az azokban felvetett témákhoz. De ez a fórum személyes vita lefolytatására nem alkalmas, így a levelekre nyilvános választ nem tudok adni.

Évente 10 szám megjelenését tervezem (a tanév folyamán havonként egyet). A számonként két liturgikus jegyzet az Új Ember rovat hajdani kéthetes megjelenési ciklusának felel meg.

A füzetet saját költségemen nyomtatom és ingyenesen bocsátom rendelkezésre. Köszönettel veszem, ha valaki önkéntesen és tetszés szerinti mértékben hozzá akar járulni a költségekhez. A füzet postázásának egyetlen feltétele az, hogy az érdeklődő egy levélben kérje a füzet megküldését, s évente adjon fel tíz darab, önmagának megcímzett, felbélyegzett közepes vagy nagy alakú borítékot a következő címre: Dobszay László, 1024 Budapest, Keleti Károly u. 11/A. II. 9.
